

ESSE – IJODIY MATN TURI SIFATIDA

Muallif: Hasanova Mavluda Baxromovna.

Muassasa: TDMAU akademik litseyi, TerDU akademik litseyi

Lavozimi: Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Sana: 2025-yil

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada esse janrining asosiy xususiyatlari, mazmuni, boshqa matn janrlaridan farqlari hamda uni yozish bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, essening o'zbek adabiyotidagi o'rni va ta'limdagi ahamiyati haqida fikr yuritiladi. Matn ijodkorlik, shaxsiy yondashuv va tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladigan vosita sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: *Esse, ijodiy matn, erkin uslub, shaxsiy yondashuv, o'zbek adabiyoti, tafakkur, badiiy nutq*

KIRISH

Zamonaviy adabiyotshunoslik va tilshunoslikda matn janrlari keng o'rganilmoqda. Ular orasida **esse** o'zining erkin uslubi, chuqur tafakkurga asoslangani va shaxsiy yondashuvga ega bo'lgani bilan ajralib turadi. Esse nafaqat badiiy, balki ilmiy, publitsistik va psixologik tahlil uslubini o'zida uyg'unlashtirgan ijodiy matn turi sifatida e'tirof etiladi.

ASOSIY QISM

1. Essening mazmuni va xususiyatlari

Esse – bu muallifning shaxsiy fikri, his-tuyg‘ulari, kuzatuvlari va dunyoqarashi asosida yaratiladigan qisqa, ammo mazmunan chuqur matndir. Esse erkin shaklda yoziladi, qat’iy kompozitsiyaga ega emas. Uning eng asosiy xususiyati — sub’ektivlik, fikrning erkinligi va his-tuyg‘ularga yo‘g‘rilganligidir.

2. Esse janrining vazifasi

Esse matnining asosiy maqsadi – o‘quvchini o‘ylantirish, bir fikr ustida mulohaza yuritishga undash, ruhiy yoki falsafiy savollar ustida fikr almashishdir. U quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Ichki kechinmalarni ifoda etish;
- Jamiyatdagi muammolarga shaxsiy yondashuvni ko‘rsatish;
- Estetik zavq uyg‘otish;
- Tafakkurni chuqurlashtirish.

3. Esse va boshqa janrlar o‘rtasidagi farq

Ko‘pchilik esseninshoga o‘xshatadi, biroq ular o‘rtasida farq mavjud. Insho an’anaviy kompozitsiya asosida yoziladi, faktlarga tayanadi, esse esa — fikr va hissiyot ifodasi.

Mezoni	Esse	Insho
Uslub	Erkin, emotsional	An’anaviy, qat’iy
Mazmun	Shaxsiy fikr, mulohaza	Obyektiv tahlil, faktlar
Tuzilishi	Har xil shaklda bo‘lishi mumkin	Aniq tartibda bo‘ladi
Maqsad	O‘quvchini o‘ylantirish	Bilimni baholash

4. Esse yozishning asosiy bosqichlari

Esse yozish uchun quyidagi bosqichlarga amal qilinadi:

1. **Mavzu tanlash**
2. **Ilhom va fikrlar yig'ish**
3. **Matnni tuzish (kirish, asosiy fikr, xulosa)**
4. **Tahrirlash va tozalash**

Masalan, “Yolg‘izlik nima?”, “Kitob men uchun nima anglatadi?”, “Qadr va vaqt” kabi falsafiy savollar asosida esse yozilishi mumkin.

5. Essening o‘zbek adabiyotidagi o‘rni

O‘zbek adabiyotida essegga yaqin janrlar — **badiiy ocherk, xotira, lirik tahlil** shakllarida uchraydi. Cho‘lpon, Fitrat, G‘afur G‘ulom, Erkin Vohidov asarlarida shaxsiy kechinmalar, jamiyatga qarashlar va chuqur mulohazalar esse ruhiyatini eslatadi.

XULOSA

Esse – bu ijodiy fikrlash, ruhiy teranlik va badiiy nutqning uyg‘unlashgan namunasi. Bugungi axborotga to‘yingan davrda insonni tafakkurga undaydigan, ichki savollarga javob izlashga chorlaydigan matnlar – aynan esse janridir. U shaxsni o‘ylantiradi, til va tafakkur tarbiyasiga xizmat qiladi. Shu bois, uni o‘rganish va targ‘ib qilish – bugungi ta’limning muhim vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Inoyatova S. – *Adabiyotshunoslikka kirish*, Toshkent, 2019.
2. G‘ulomov A. – *Zamonaviy tilshunoslik asoslari*, Toshkent, 2020.

3. O'zbek tili va adabiyoti fanidan darslik (10–11-sinflar), O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi.
4. T. Karim – *Adabiyot – qalb tarbiyachisi*, Toshkent, 2004.
5. G'afur G'ulom – *Tanlangan asarlar*, Toshkent, 1997.